

Rob Bertholee (foto: AIVD)

IN GESPREK MET AIVD-DIRECTEUR-GENERAAL ROB BERTHOLEE

'HET IS VEILIG IN NEDERLAND'

Het zijn drukke tijden voor de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). Media verwijzen regelmatig naar de dienst, maar de AIVD zelf weidt om veiligheidsredenen zelden over haar werkzaamheden uit. Om een beter beeld van het werk van de AIVD te krijgen, sprak *Maatschappij & Politiek* met directeur-generaal Rob Bertholee.

IVO PERTIJS

We zouden graag dingen kunnen en willen laten zien met de boodschap "dit zijn de goede dingen die we doen", maar we zijn in heel veel gevallen aan geheimhouding gebonden", vertelt Rob Bertholee in het AIVD-kantoor in Zoetermeer. Door deze ogenschijnlijke geheimzinnigheden ontstaan er al snel misverstanden. De directeur-generaal somt de grootste zo op: 'We zouden mensen arresteren en opsluiten. Dat klopt niet. We zitten hier in de kelder van het gebouw, maar we martelen geen mensen in onze kelders. Een ander misverstand is dat de AIVD in de volksmond een geheime dienst wordt genoemd. Voordat je het weet zit je in allerlei vergelijkingen met geheime diensten die er alleen maar voor dienen om allerlei schimmige regimes in het zadel te houden. Wij zijn er juist om Nederland van dreigingen tegen ons democratische rechtsstelsel te vrijwaren. Een derde misverstand is dat wij strafbare feiten opsporen. Wij sporen geen gepleegde feiten op. Wij sporen feiten op die nog moeten worden gepleegd.'

Hoe gaan jullie achter de schermen met geboekte successen om?

'Als we succesvol zijn, omdat we hebben gezien dat iemand een aanslag wilde plegen en de zaak tijdig aan politie en justitie hebben overdragen, dan kunnen we daar geen lawaai over maken. Soms verschijnt er een klein berichtje in de krant dat er iemand op basis van informatie van de AIVD is opgepakt. Dan vieren wij hier een klein feestje.'

Met welke andere dienst is de AIVD internationaal vergelijkbaar?

'Wat ons bijzonder maakt is dat we een aantal capaciteiten in één hebben. We zijn een inlichtingendienst. Dat betekent dat we ons bezighouden met inlichtingen in en over het buitenland, ofwel spionage. We zijn een veiligheidsdienst. Dat houdt in dat we ons bezighouden met dreigingen rechtstreeks tegen de Nederlandse democratie. Daarnaast hebben we een capaciteit die in andere landen bekend staat als *sigint*-dienst. *Signals Intelligence*

is het onderscheppen van bijvoorbeeld satellietsignalen, maar ook van signalen in de *cyber space*. Wij verenigen dit allemaal. De meeste buitenlandse diensten zijn *one issue*-diensten. Ik zou ons zeker niet willen vergelijken met de Amerikanen, al is het alleen al vanwege de schaalgrootte, maar ook naar de aard van de diensten. Als je de AIVD internationaal wilt vergelijken, dan hebben we elementen van diensten zoals je ze in Engeland of Duitsland vindt.'

U benadrukt dat u de AIVD liever niet met Amerikaanse diensten wilt vergelijken. Waarom niet?

'Het beeld dat na Edward Snowden over de NSA [National Security Agency, *red.*] is ontstaan - ik laat in het midden of dat beeld juist is of niet - is dat de NSA en andere diensten ongebreideld aftappen, hacken en noem maar op. Alleen al om die reden vind ik een vergelijking vervelend. Wij kunnen tappen. Dat staat in de wet. Er staat in de wet dat we kunnen hacken en pakjes kunnen onderscheppen. Wat ook in de wet staat is dat wij dat niet ongebreideld kunnen doen. Het moet absoluut aantoonbaar zijn in het belang van het onderzoek en het moet absoluut het lichtste middel zijn. We beginnen een onderzoek nooit met tappen. We kijken eerst wat we uit open bronnen kunnen halen. Wat nu als we een keer met iemand gaan praten? Wat als we eerst gaan kijken zonder elektronische middelen in te zetten? Er zijn heel veel mogelijkheden en daarvan moeten we altijd de lichtste kiezen. Dat is

zo ingebed, zo gereguleerd en er zit zoveel toezicht op dat ik alleen al om die reden niet zou willen worden vergeleken met het beeld dat is ontstaan.'

Is er voldoende toezicht op de AIVD?

'Ik ben ervan overtuigd dat wij de best gecontroleerde dienst, in elk geval in Europa, waarschijnlijk in de wereld, zijn. Voor de ingrijpendste bevoegdheden, bijvoorbeeld voor tappen en het hacken van computers, hebben we toestemming van de minister nodig. Als we eenmaal een middel hebben ingezet, dan is er de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD). Dat is een onafhankelijke commissie onder leiding van een oud-rechter die alleen verantwoording aan het parlement is verschuldigd. De leden van deze commissie kunnen hier overal in. Zij beoordelen ons op rechtmatigheid. Dan is er de Kamercommissie Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, de 'commissie stiekem'. Zij hebben geen toegang tot het AIVD-gebouw, maar hebben wel toegang tot de geheime bijlagen van de CTIVD-rapporten. De fractievoorzitters stellen ons en de minister vragen waarbij ook geheime zaken aan de orde komen. Vervolgens is er nog de gewone Vaste Kamercommissie van Binnenlandse Zaken. Daar praten we alleen over zaken die in het openbaar kunnen, inclusief de openbare CTIVD-rapporten. Ook de Algemene Rekenkamer mag bij de AIVD naar binnen en de Nationale ombudsman krijgt bij een klacht

Eerste beelden na de aanslag in Manchester, mei 2017

DREIGINGSNIVEAUS

De terroristische dreiging in Nederland is minimaal

Het is niet waarschijnlijk dat in Nederland een terroristische aanslag plaatsvindt.

1

- We hebben geen aanwijzingen dat zich in Nederland personen bevinden die een terroristische dreiging vormen.
- We hebben geen aanwijzingen dat Nederland in beeld is bij terroristen in het buitenland.

De terroristische dreiging in Nederland is beperkt

Er bestaat een kleine kans op een terroristische aanslag in Nederland.

2

- Er is sprake van radicalisering waarvan op termijn een dreiging kan uitgaan.
- Terroristen hebben de intentie aanslagen te plegen in Europa, maar treffen daartoe geen concrete voorbereidingen.

De terroristische dreiging in Nederland is aanzienlijk

Een terroristische aanslag in Nederland is voorstelbaar.

3

- Er zijn in Nederland personen en groepen die sterk radicaliseren en een dreiging vormen.
- We hebben geen aanwijzing dat terroristen een aanslag in Nederland voorbereiden, maar het is wel voorstelbaar.
- Terroristen plegen of plannen aanslagen in Europa.

De terroristische dreiging in Nederland is substantieel

De kans op een terroristische aanslag in Nederland is reëel.

4

- Terroristen zien Nederland als een doelwit.
- Terroristen plegen aanslagen in omliggende landen.
- Mogelijk zijn er aanwijzingen dat terroristen een aanslag op Nederland voorbereiden.

De terroristische dreiging in Nederland is kritiek

Een terroristische aanslag in Nederland is op handen.

5

- We hebben concrete aanwijzingen dat terroristen op het punt staan een aanslag in Nederland te plegen.
- Er heeft een aanslag in Nederland plaatsgevonden.
- Er is kans op een vervolgaanslag in Nederland.

Niveau 5 kan worden afgekondigd voor een specifiek deel van Nederland. Niveau 5 zal voor beperkte tijd worden afgekondigd.

(Bron: Rijksoverheid/ Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid)

inzage in specifieke stukken. Alle AIVD-medewerkers zijn er zo van doordrongen dat ze binnen de wet moeten opereren dat het aantal fouten dat voorkomt minimaal is. Dat is eerder een bedrijfsongeval of een verschil dat ontstaat door voortschrijdend inzicht van de CTIVD. Opzet is eigenlijk nooit aan de orde.'

Niettemin is er regelmatig kritiek op de AIVD...

'We hebben daar geen illusies over. Er zal

altijd kritiek op blijven. Het balanspunt is niet statisch, dat verschuift altijd; de ene keer meer in de richting van veiligheid, de andere keer richting privacy. Dat is een dynamisch proces waar wij ons op moeten aanpassen. Vlak na 9/11 zie je dat het balanspunt richting veiligheid verschoof. Hier moest veel voor wijken. Als je nu kijkt naar het huidige dreigingsbeeld en de ontwikkelingen op het gebied van de digitale ruimte en de grote

hoeveelheden informatie die rondgaan, dan lijkt de balans wat heen en weer te gaan. Dit vereist voortdurend denken.

De AIVD heeft geen toegang tot Whatsapp-berichten. Is dit - gelet op het dilemma van de rechtsstaat - volgens u problematisch?

'Het is goed om te realiseren dat we niet alle berichten *willen* lezen, net zomin als dat we iedereen aftappen. Iedereen heeft recht op een geheim. Het is goed dat je met elkaar kunt communiceren zonder dat criminelen kunnen meekijken. Als gebruiker vind ik dat prettig. Je moet daarom ook niet overal achterdeurtjes in de software inbouwen, want voor je het weet kan iedereen erbij. Tegelijkertijd is de opdracht van de AIVD om de veiligheid van Nederlandse burgers te beschermen. Als we ons realiseren dat veel communicatie van mensen die het slecht met Nederland voorhebben via versleutelde toepassingen zoals Whatsapp gaat, dan moet je er toch voor zorgen dat je bij die berichten komt. De FBI heeft geprobeerd om Apple te dwingen om toegang te geven, maar ze is daar niet succesvol in geweest. Het is iets waar we met z'n allen mee aan het worstelen zijn. Er zijn wel andere mogelijkheden. De nieuwe Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten zorgt ervoor dat we beter in staat zullen zijn om via de kabel - waar ook onze Whatsappjes, die eerst naar de mast gaan, doorheen gaan - in grote aantallen datagegevens te ontvangen. Door naar metadata te kijken zouden we een deel van die blinde vlek op kunnen vangen.'

Politieke opvattingen dringen ook het klaslokaal binnen. Wat verwacht de AIVD van een docent die constateert dat een leerling dreigt te radicaliseren?

'Ik kan mij goed voorstellen dat een docent die ook wel een soort vertrouwensrelatie met leerling heeft voor een dilemma staat: geef je een signaal wel of niet door? Ik hoop het eigenlijk wel. Dat signaal hoeft niet bij ons terecht te komen, maar bijvoorbeeld bij ouders of, als dat geen gehoor vindt, bij maatschappelijke instellingen of de lokale politie. Als je het in een vroeg stadium signaleert, dan kun je er nog iets mee. Docenten hebben niet zoveel aan een oproep van mij om vooral zaken te melden, maar als leraar moet je je wel afvragen of iets de gevaarlijke kant op gaat en wat je dan gaat doen. De AIVD is één van de mogelijkheden, maar er zijn minder zware mogelijkheden.'

Er zijn ook leerlingen die voor een werkstuk op internet op zoek gaan naar informatie over Islamitische Staat. Jij

vragen zich soms af of zij door jullie extra in de gaten worden gehouden.

'Laat iedereen vooral naar ISIS googelen! Daar worden wij niet warm of koud van. Er zijn journalisten die er heilig van overtuigd zijn dat we alle journalisten in de gaten houden. Voor een aantal komt het als een teleurstelling, maar het antwoord is "nee". Wij werken vanuit het bewustzijn dat we er voor de Nederlandse burger zijn. Wat mensen niet altijd in de gaten hebben is dat we veel tips ontvangen. We staan gewoon in het telefoonboek en hebben een website. Er komen veel tips binnen waar klinkklare nonsens tussen zit, maar ook zaken die de moeite waard zijn om verder te onderzoeken. We willen altijd zo snel mogelijk en zo gericht mogelijk te werk gaan. We willen informatie terugbrengen tot een persoon of een groepje personen.'

Op sociale media verschijnen dagelijks bedreigingen, onder meer vanuit extreemrechtse en extreemlinkse hoek. Wanneer kunnen deze mensen op belangstelling van de AIVD rekenen?

'We zijn geen gedachtepolitie. Iedereen moet en mag gewoon denken wat hij of zij wil. Links of rechts, dat maakt ons niet uit en dat mag ons ook niet uitmaken. Op het moment dat je dat wel doet, dan komt de AIVD in een andere categorie terecht waar wij niet in thuis willen horen, namelijk een schimmig regime in het zadel houden. Op het moment dat het gedachtegoed er toe gaat leiden dat hij of zij met ondemocratische middelen, bijvoorbeeld het gebruik van geweld, de Nederlandse staat schade toe zou willen brengen, dan wordt het interessant voor ons. Daarvoor niet. We stellen regelmatig vast dat veel uitingen er niet per se toe leiden dat er ondemocratische middelen gebruikt gaan worden. Uitingen op sociale media zijn niet onmiddellijk een zaak voor de AIVD. Hier ligt een opdracht voor de politie. Het gebeurt *in the open*. Pas als je denkt dat er onder de oppervlakte - de dreiging op sociale media - meer gebeurt, dan is het een zaak voor ons.'

Een vraag die veel leerlingen, vooral na een aanslag, stellen is of het veilig is in Nederland.

'Het is veilig in Nederland. Dat wil niet zeggen dat er geen risico's zijn of dat een aanslag niet plaats zou kunnen vinden. Het dreigingsbeeld kent vijf gradaties van de ernst van de dreiging. We zitten op vier, de hoogste is vijf. Dat maakt Nederland niet onveilig. Het is goed om te weten dat veel diensten - waaronder de AIVD - dagelijks proberen ons land veilig te houden. Als je mij vraagt of ik goed slaap, dan beantwoord ik deze vraag met "ja".'◆

STEF

FORMATIE

Zijn het bij u ook zulke spannende tijden? Bij ons op school zijn we druk bezig met de formatie. De wensen liggen op tafel, de mogelijkheden zijn verkend en binnenskamers worden de onderhandelingen gevoerd en hoopt men er samen uit te komen. Het lijkt me niet gemakkelijk om een teamleider te zijn, en die verantwoordelijkheid. Je moet het tenslotte wel kunnen uitleggen aan je achterban, anders is het mores. Ook in het onderwijs.

De formatie zorgt elk jaar voor een lichte spanning binnen de school: vacatures, verdeling van de koptaken en de lessenverdeling zelf. De een voelt een kans, de ander verwerkt een teleurstelling. De nieuwe collega's, nog jeugdig en enthousiast, hopen op voldoende uren. De bijna-pensionado's, nog eens rustig roerend door hun cappuccino, zien het jaarlijkse schouwspel vanuit een hoek in de personeelskamer aan. Zij hebben hun schaapjes op het droge en weten nu al hoe ze het komend schooljaar, maar ook het schooljaar daarop zullen doorbrengen.

Nu viel de uitslag van maart ons gunstig uit, het aantal nieuwe aanmeldingen is positief uitgevallen en mijn school hoeft in vergelijking met de demografische ontwikkeling niet veel in te leveren. Er kunnen weer volop klassen worden gemaakt zodat de strijd om de lessenverdeling kan losbarsten. Ik hoop dat ik mijn plekje op het pluuche, de examenklassen, kan behouden.

Nu maak ik me overigens niet heel veel zorgen over mijn lessen volgend jaar: de sectie maatschappijleer komt er altijd wel uit - zal wel door het vak komen, een compromis is bij ons zo gemaakt. Bij vakken als Nederlands, Engels en wiskunde ligt het allemaal wat gevoeliger, daar liggen altijd wel wat hete hangijzers of breekpunten op de loer. Meestal werkt een moment van reflectie en een goed gesprek met de directeur dan het best. Ook hier wordt de impasse vervolgens doorbroken in het belang van de leerlingen.

Eén ding weten wij altijd zeker: Voor de zomervakantie is onze formatie afgerond en kunnen we ons mentaal op september voorbereiden. En wat betreft die andere formatie, daar werkt het natuurlijk net zo: ze draaien nog wat rondjes om elkaar heen, doen water bij de wijn, hebben echt hun best gedaan om naar iedereen te luisteren en uiteindelijk staat er na de zomer een nieuw kabinet. Een kabinet van de middenweg, omdat het land toch moet worden geregeerd.◆

STEF VAN DER LINDEN
(maatschappijleer.net)